

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

На правах рукопису

ІОЛАНТА ВІЛЬШ

**СТРУКТУРА, ЗМІСТ І ФУНКЦІЇ СТАЛИХ
ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНЯ
У ПРОЦЕСІ ДОПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ**

13.00.04 - ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА

**АВТОРЕФЕРАТ
ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
ДОКТОРА ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК**

КИЇВ - 1997

Дисертацією є монографія.

Робота виконана у Вищій (Польща) та в Інституті педагог АПН України

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

00760954 (V)

Наукові консультанти: доктор психологічних наук, професор Балл Георгій Олексійович; доктор педагогічних наук, професор Тадеуш Пільх

Офіційні опоненти:

- дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор Гончаренко Семен Устимович;
- доктор педагогічних наук, професор Вільчковський Едуард Станіславович;
- доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник Федоришин Борис Олексійович

Провідна установа: Київський державний лінгвістичний університет

Захист відбудеться 2 квітня 1997 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 254060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, 5-ий поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (254060, м.Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розісланий 11 лютого 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Цибульська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та ступінь дослідженості проблеми.

Педагогіка як наука, що досліджує проблеми формування особистості учня в процесі навчання і виховання, спирається на загальні методологічні положення, які ґрунтуються на здобутках психології особистості та педагогічної психології. На основі аналізу психологічних концепцій і теорій можна стверджувати, що вони акцентують увагу на різних детермінантах поведінки людини і окреслюють принципово відмінні один від одного її якості. В науково-теоретичних дослідженнях обґрунтовано різноманітні властивості особистості. Деякі з цих властивостей ніби однаково називані авторами різних теорій, дістають у них різні визначення, а також різні трактування їх генезису. Багатство, водночас різноманітність і суперечливість доробку в різних галузях психології, значною мірою утруднює роботу вчителів, які використовують наукові досягнення в практиці, у повсякденному допрофесійному навчально-виховному процесі, головним завданням якого є розвиток особистості учня, корекція і формування його індивідуальних якостей.

Підтвердження цього знаходимо в численних дослідженнях:

- в галузі вікової та педагогічної психології щодо особистості дитини та її розвитку (Л.С.Виготський, М.Жебровська, О.В.Запорожець, Г.С.Костюк, В.А.Крутецький, А.О.Люблінська, М.Пжетачникова, Ж.Піаже, Є.Б.Хурлок та ін.);

- у психології і педагогії в царині діагностики індивідуально-психологічних особливостей учнів та

індивідуалізації навчання і виховання (Л.К.Балацька, К.Кулічовська, Ч.Купісевич, Т.Левовицький, Л.М.Проколієнко та ін.);

- з психології здібних і обдарованих учнів та педагогічного стимулювання їхнього розвитку (Т.Левовицький, Н.С.Лейтес, О.М.Леонт'єв, В.О.Моляко, Б.М.Теплов, М.Тишкова та ін.);

- з психології і педагогіки професійної орієнтації (О.Ю.Голомшток, Є.О.Климов, Т.Новацький, К.К.Платонов, М.Тишкова, Б.О.Федоришин, С.Шаск та ін.);

- з системного вивчення особистості (К.М.Гуревич, Б.Ф.Ломов, Є.О.Климов, К.К.Платонов, В.А.Семиченко та ін.).

Спеціалісти в галузі педагогіки, на жаль, констатують, що, незважаючи на додержання всіх методологічних вимог, вони не в змозі до кінця розв'язати проблеми допрофесійного навчання і виховання у зв'язку із незадовільним станом психологічних знань про особистість людини (Й.Гнітецький, Л.В.Занков, В.Зачинський, Т.Пільх).

Психологи й педагоги, спрямовуючи свої дослідження на формування у процесі навчання і виховання індивідуальних якостей учнів, зазначають, що деякі з цих якостей є консервативними, важко змінюються, однак при цьому науковці не схиляються до висновку що вони не піддаються педагогічним впливам. Водночас відсутність психолого-педагогічних концепцій, які обґрунтовували б можливості відрізнити ті індивідуальні якості учнів, що легко піддаються змінам і розвитку, від сталих індивідуальних якостей, котрі важко змінюються, а також відсутність обґрунтування значення цих якостей для допрофесійного навчання і виховання є однією з причин низької ефективності останнього.

Проблема цілісності особистості залишається ще не розв'язаною не тільки у педагогічно-прикладному, а й у теоретико-методологічному аспектах. Тим часом з її послідовним вирішенням пов'язується виникнення нових напрямів у теорії і практиці стимулювання розвитку особистості в процесі навчання, виховання і професійної діяльності, підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення, активної адаптації в нових життєвих ситуаціях, забезпечення умов для самовиховання й активного саморозвитку.

Викладене вище зумовило вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження: індивідуальні особливості учнів та їх значення у процесі допрофесійного навчання і виховання учнівської молоді.

Предмет дослідження: методологічні й методичні основи організації процесу допрофесійного навчання і виховання з опорою на сталі індивідуальні якості учня.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі теоретико-методологічного обґрунтування значення сталих індивідуальних якостей учня у процесі допрофесійного навчання і виховання розкрити психолого-педагогічні умови оптимізації педагогічного процесу підготовки особистості до свідомого вибору професії та подальшого професійного навчання.

Концепція дослідження:

1. Зіставлення теорії автономічних систем М.Мазура з даними людиназнавства дає достатні підстави для розгляду людського індивіда як окремого явища автономічної системи.

2. Наукове уявлення про учня як про конкретне індивідуальне вираження загальної моделі автономічної системи дозволяє в структурі його індивідуальних якостей виділяти такі, що легко

піддаються корекції і формуванню під впливом педагогічних дій, і такі, що є природозумовленими, сталими і важко піддаються змінам під зовнішніми впливами. Таке розрізнення індивідуальних якостей учня дозволяє трактувати їх як управлінські (sterowniczu) властивості автономічної системи. Виходячи з цього, сталі індивідуальні якості учня можна визначити як інформаційні та енергетичні.

3. До сталих індивідуальних якостей учня доцільно пристосовувати педагогічну дію в процесі допрофесійного навчання і виховання (підготовка до вибору професії, добір і вибір професії, надання професіографічної інформації, перебіг педагогічного процесу).

Реалізація концепції спрямовується на якісне перетворення існуючої педагогічної практики підготовки учнівської молоді до свідомого професійного самовизначення, практики індивідуалізації виховної роботи, а також на подальший розвиток теоретико-методологічних засад професійної орієнтації. Основні положення і головна ідея концепції знаходять своє відображення у загальній гіпотезі дослідження.

Загальна гіпотеза дослідження полягає у тому, що педагогічна система допрофесійного навчання і виховання та професійної орієнтації набуває ефективності і гуманістичної спрямованості за умов її методичного спрямування насамперед на сталі індивідуальні якості учня.

Загальна гіпотеза знаходить свій вияв у часткових гіпотезах, а саме:

1. Оцінна характеристика діяльності (поведінки) учня в процесі допрофесійного навчання і виховання та професійної орієнтації здійснюється на основі його сталих індивідуальних

якостей з урахуванням результатів його діяльності та використання відповідних тестів.

2. У процесі підготовки учня до обрання професії, добору і вибору професії, надання професіографічної інформації, а також в самому перебігу допрофесійного навчання і виховання слід орієнтуватись передусім на його сталі індивідуальні якості, враховуючи при цьому специфіку їх функціонування в конкретних умовах.

3. Конфлікти, що виникають через неузгодженість між педагогічним впливом і внутрішньою структурою індивідуальної особистості учня, а також інтерперсональні конфлікти в ситуаціях взаємодії учня та вчителя потрібно аналізувати й розв'язувати, враховуючи сталі індивідуальні якості учасників процесу навчання і виховання.

· Відповідно до мети і гіпотез були визначені такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати існуючі психологічні і педагогічні концепції з погляду можливості їх використання для врахування індивідуальних рис особистості учня у практиці допрофесійного навчання і виховання та професійної орієнтації.

2. Розробити концепцію та визначити сталі індивідуальні якості учня, розкрити їх зміст і значення для забезпечення ефективного перебігу процесу допрофесійного навчання і виховання.

3. Теоретично обґрунтувати методи оцінки сталих індивідуальних якостей учня.

4. Опрацювати систему аналізу і класифікації професій з огляду на сталі індивідуальні якості людини, а також методи

визначення майбутньої професії для учня з урахуванням його сталих індивідуальних якостей.

5. Визначити умови оптимізації допрофесійного навчально-виховного процесу на основі сталих індивідуальних якостей учня з метою підготовки його до вибору професії та подальшого професійного навчання.

6. Визначити, проаналізувати і класифікувати способи розв'язання конфліктів, що виникають у процесі допрофесійного навчання і виховання, на основі врахування сталих індивідуальних якостей учня.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: вихідні положення системного підходу та їх психолого-педагогічні застосування; теорія автономічних систем М.Мазура в її проєкції на психологічну і психофізіологічну структуру індивіда і особистості; основні концепції і положення психологічної теорії особистості та педагогічної психології, що мають важливе значення для розкриття проблем розвитку особистості учня в системі допрофесійного навчання і виховання; ідеї психології та педагогіки професійної орієнтації в її складових елементах - система профінформаційної роботи з учнівською молоддю, система діагностичної профконсультації і система початкового профдобору; теоретичні і методичні ідеї психології і педагогіки професійної діяльності людини (що стосуються, зокрема, професійної придатності і професіографії).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотез використано загальнонаукові методи теоретичного (аналіз, синтез, порівняння, моделювання, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та дослідних даних) та емпіричного дослідження (анкетування, контрольні

тести, інтерв'ю, діалог, дискусія, спостереження, самоспостереження, обговорення, експертні оцінювання-рейтинги, самооцінювання, діагностичний та формулюючий експерименти, методи математичної статистики, комп'ютерної обробки дослідних даних, включаючи обчислення коефіцієнтів кореляції та інших показників), а також методи теорії автономічних систем.

Організація та база дослідження. Дослідження здійснювалось у три етапи протягом 1984 - 1996 років.

На першому етапі (1984 - 1986) вивчався стан розробки даної наукової проблеми в її теоретичному і прикладному аспектах, було розроблено програму і модель дослідження, висунуто загальну гіпотезу і проведено її структурування, визначено програму подальшої дослідної роботи.

На другому етапі (1985 - 1992) було розроблено і теоретично обгрунтовано концепцію, методики експериментальної роботи, виконано експериментальну частину дослідження, систематизовано і проаналізовано результати експериментальної роботи, здійснено узагальнення експериментальних даних в теоретичному і прикладному (методичному) аспектах, а також впроваджено результати дослідження в педагогічну практику навчальних закладів м.Ченстохова. Експериментальна робота проводилась нами протягом 1993-1995 рр. в усіх класах Ченстоховської гімназії (108 учнів), у 6, 7 і 8 класах неповної середньої школи м.Ченстохова (227 учнів), а також у Вищій педагогічній школі з групою студентів другого року навчання (20 студентів з профілю технічного виховання).

На третьому етапі дослідження (1990 - 1996) остаточно проаналізовано матеріали основних і контрольно-перевірочних експериментів згідно з нашою концепцією, систематизовано і

узагальнено весь дослідний матеріал та викладено у монографії "Znaczenie niekształtowalnych cech osobowości człowieka w procesie kształcenia przedzawodowego" [1], яка представлена до захисту як докторська дисертація.

Наукова новизна роботи полягає в:

- побудові на основі системного підходу (зокрема, теорії автономічних систем М.Мазура) структури особистості учня, в якій чітко визначено сталі якості, що важко піддаються змінам у педагогічній діяльності, й таких, що легко змінюються і формуються під педагогічним впливом;

- обгрунтовані склад і зміст сталих індивідуальних якостей учня - інформаційних та енергетичних - як психофізіологічних еквівалентів параметрів автономічної системи;

- обгрунтуванні нового методологічного підходу, що базується на концепції сталих індивідуальних якостей, до побудови змісту і методів допрофесійного навчання і виховання, а також профорієнтаційної роботи з учнями;

- теоретичному обгрунтуванні й експериментальній перевірці методів діагностики сталих індивідуальних якостей учня на базі узагальнення результатів спостережень за їхньою поведінкою, а також за допомогою створених нами тестових методик;

- розробці шкали вимірювання динамізму, що є першою науковою верифікацією теорії автономічних систем;

- визначенні, теоретичному обгрунтуванні та експериментальному підтвердженні способів підвищення ефективності навчально-виховного процесу в системі допрофесійного навчання та його гуманізації на основі використання розроблених нами методів діагностики сталих індивідуальних якостей учнів і урахування

результатів діагностики у визначенні й реалізації методики відповідного педагогічного впливу.

Теоретичне значення роботи полягає в:

- обґрунтуванні теоретико-методологічних основ допрофесійного навчання і виховання на основі психолого-педагогічної інтерпретації теорії автономічних систем М.Мазура;

- теоретичному обґрунтуванні значення сталих індивідуальних якостей учня у функціонуванні й розвитку його особистості у процесі допрофесійного навчання і виховання;

- визначенні шляхів і засобів оптимізації процесу допрофесійного навчання і виховання через індивідуалізацію на основі запропонованої концепції;

- теоретичному обґрунтуванні методів і критеріїв розв'язання складних педагогічних проблем, пов'язаних, зокрема, з міжособистісними конфліктами, що виникають у процесі допрофесійного навчання і виховання;

- обґрунтуванні нових діагностичних методів професійного добору в профорієнтаційній роботі з учнями в системі допрофесійного навчання і виховання;

- науковому обґрунтуванні методики виявлення й оцінки сталих індивідуальних якостей учня з метою індивідуалізації навчально-виховної роботи на основі запропонованої концепції розробки діагностичних методів.

Практичне значення дослідження визначається розробкою методичного аспекту індивідуалізації системи допрофесійної навчально-виховної роботи з учнями загальноосвітньої (podstawowej) школи і ліцею. Розроблено практичні методи виявлення й оцінки сталих індивідуальних якостей учня, необхідні вчителю для оптимізації навчально-виховної роботи; результати

дослідження, реалізовані в методичному аспекті професіографії, дозволяють шкільним практичним психологам і вихователям, а також працівникам профцентрів здійснювати добір професій для учнів з урахуванням їх сталих індивідуальних якостей. Крім цього, важливе практичне значення мають результати дослідження, зокрема з питань: розрізнення сталих індивідуальних якостей учня, що важко піддаються формуванню чи будь-яким іншим змінам у педагогічному процесі, і таких, що легко змінюються; виявлення й оцінки сталих індивідуальних якостей учня шляхом спостереження за його поведінкою в різних ситуаціях; аналізу, запобігання та розв'язання конфліктів шляхом корекції педагогічного впливу на учня з огляду на його сталі індивідуальні якості.

Вірогідність і обґрунтованість результатів дослідження забезпечені: раціональним та конструктивним підходом до розв'язання завдань дослідження; застосуванням методів, адекватних меті, предмету і завданням дослідження; репрезентативністю вибірки досліджуваних учнів; багаторічним терміном апробації основних концептуальних положень дослідження; зіставленням діагностико-прогностичного матеріалу експериментальної частини дослідження з об'єктивними показниками успішності навчальної діяльності учнів і їх поведінки в різних ситуаціях (дозвілля, спілкування тощо); кореляцією даних, здобутих на основі використання тестів, з результатами, одержаними в практичних ситуаціях процесу професійного навчання і виховання; статистичною обробкою експериментальних матеріалів.

На захист виносяться:

1. Концепція сталих індивідуальних якостей, що характеризують учня будь-якого віку, як конкретне індивідуальне вираження загальної моделі автономічної системи. Індивідуальні особливості психологічної структури особистості, а також її здатність сприймання та інтеріоризації педагогічних впливів на неї залежать від сталих, природнозумовлених індивідуальних якостей учня та їх зв'язку з динамічними, набутими в процесі життєдіяльності (зокрема завдяки педагогічному впливу) властивостями.

2. Характеристика значення врахування сталих індивідуальних якостей учня для методичного вдосконалення системи допрофесійної навчально-виховної роботи з учнівською молоддю.

3. Методи виявлення й оцінювання сталих індивідуальних якостей учня вчителем в ситуаціях допрофесійної навчально-виховної роботи.

4. Концептуальна модель удосконалення профорієнтаційної роботи вчителів з підготовки учнів до свідомого професійного самовизначення і конкретного вибору професії на основі виявлення й оцінки сукупності їхніх сталих індивідуальних якостей.

5. Концептуальна модель удосконалення процесу допрофесійного навчання і виховання на основі виявлення, оцінки і врахування сукупності сталих індивідуальних якостей учнів.

6. Концептуальна модель зародження, виникнення й розвитку конфліктів у навчально-виховному процесі, а також способів їх попередження і розв'язання, побудована на основі врахування

сукупності сталих індивідуальних якостей учасників цього процесу.

Апробація і впровадження результатів дослідження.

Результати дослідження на різних етапах його проведення оголошувалися й обговорювалися у виступах на 8 міжнародних і 41 загальнопольських конференціях:

Варшава (1985 - 1992 рр.), Вроцлав (1986 р.), Шльонська Загура (1987 р.), Познань (1987 р.), Катовіце (1987 р.), Краків (1987, 1996 рр.), Шльонська Устронь (1987 р.), Радзіков (1988 р.), Седльце (1988, 1989, 1990, 1996 рр.), Коломбжег (1988 р.), Берутовіце (1988 р.), Ополе (1991-1996 рр.), Ястженбя Гура (1989 р.), Ченстохова (1989, 1991, 1992 рр.).

Практичне впровадження результатів здійснено в ліцеї та загальноосвітній школі.

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Дисертаційною роботою є монографія "Znaczenie niekształtowlanych cech osobowosci czlowieka w procesie ksztalcenia przedzawodowego" (Ченстохова, 1996. - 375 с.) яка складається з вступу, шести розділів і висновків. В кінці кожного розділу подано бібліографію. Загалом зроблено посилання на 555 джерел.

У вступі схарактеризовано актуальність роботи і представлено перелік тематики основної літератури з досліджуваної проблеми. Розкрито причини недостатньої ефективності допрофесійного навчання і виховання, сформульовано провідну наукову ідею дослідження. Висвітлено головну мету та його завдання.

Розділ 1 монографії "Людина в психологічному аспекті" (с.11-113), складається з трьох підрозділів:

1.1. Психологічні школи і концепції,

1.2. Теорія і структура особистості,

1.3. Особистість дітей і молоді.

У першому підрозділі (с.11-45) представлено головні психологічні школи (структуралізм, функціоналізм, асоціанізм, біхевіоризм, гештальтпсихологія і психоаналіз), які виникли з часу виділення психології як самостійної науки. Викладено характеристику кожної з названих вище шкіл, а також їх оцінку іншими психологічними школами.

Кожна нова психологічна школа піддавала гострій критиці науковій концепції своїх попередників. Хоча школи, що сформувались у XIX або на початку XX століття, вже не існують як такі, багато ідей, розроблених ними, продовжують жити і сьогодні в різноманітних психологічних концепціях.

У цьому розділі викладено результати аналізу сучасних психологічних концепцій (біологічної, психоаналітичної, біхевіористичної, когнітивістської, марксистської і гуманістичної). Кожна з них передбачає свій образ людини і відповідно до цього визначає детермінанти її поведінки. При цьому чимало істотних чинників залишається фактично поза увагою кожної з концепцій.

Незважаючи на те, що сьогодні проводиться велика кількість психологічних досліджень, завдяки яким здобуто багато інформації щодо різного роду проявів поведінки людини, не вистачає синтезу цих досліджень, психологічної системи або загальної психологічної теорії, яка б могла бути створена на їх основі.

Теорія автономічних систем, наведена в підрозділі 4.1, дозволяє розв'язати певний комплекс проблем, над якими працюють психологи. У контексті цієї теорії знаходять інтерпретацію різноманітні психологічні дослідження. Оскільки

правила функціонування автономічної системи відомі, то, спираючись на них, можна визначити взаємозв'язок між різними дослідженнями і синтезувати їхні результати.

У дослідженні (с.45-88) наведено різні погляди і підходи сучасних теоретиків на проблеми особистості. Підкреслено, що велике розмаїття цих поглядів пов'язане з неоднозначністю визначень категорії особистості в рамках існуючих теорій. Розглядаються розвинуті в сучасній психології підходи до характеристики структури особистості. Великі складники цієї структури (так звані компоненти структури особистості), розподіляються на елементи, які називаються схемами реагування, специфічними групами реакцій, рисами особистості, вимірами особистості і типами. В більшості сучасних теорій особистості головними елементами структури виступають риси особистості.

Проаналізовано компоненти структури особистості, визначені відомими авторами найбільш поширених теорій, зокрема:

- психоаналітичну теорію особистості,
- структурну теорію функціонально-автономних рис Г.Олпорта,
- факторні теорії структури особистості (Р.Кеттела і Г.Айсенка),
- аналітичну теорію особистості К.Юнга,
- теорію структури особистості Г.Мюрєя,
- теорію особистості К.Роджерса,
- теорію особистості А.Маслоу,
- діалектичну теорію особистості С.Л. Рубінштейна,
- теорію особистості К. К. Платонова.

Викладено також деякі положення теорії темпераменту, інтелекту і здібностей.

Відповідно до розглянутих теорій проаналізовано різноманітні риси особистості. Та попри все це ідентифікація рис, які дозволили б краще пізнати людину і більш успішно передбачити її поведінку, залишається винятково складним завданням. Досить часто самі психологи не в змозі розв'язати цю проблему, а педагоги виявляють безсилість перед нею, пасивно очікуючи від психологів відповідних рекомендацій.

Аналізуючи надбання психології в історичному аспекті, зокрема за останнє п'ятдесятиріччя, можна зробити висновок про малу ймовірність успішного розв'язання зазначеної проблеми в найближчому майбутньому на базі існуючих психологічних теорій.

Проаналізовано багато самокритичних висловлювань психологів з даного питання. З метою подолання труднощів, що виникають у цьому процесі, запропоновано використання системних методів, які створювали б можливість конструювання цілісної теорії особистості.

У розділі викладено аналітичну інформацію про наукові здобутки дослідників проблем особистості дітей і молоді, а також їх висловлювання щодо незадовільного стану психології особистості в цілому.

Науковці, які досліджують процес навчання і виховання, концентрують свою увагу на його розгляді в аспекті змін, що відбуваються в особистості учня, хоча визначення результатів впливу процесу навчання і виховання на формування особистості натикається на чималі труднощі. Ці дослідники, зокрема, підкреслюють, що багато різних теорій особистості виявляються

непридатними для педагогічної практики. Отже, виходячи з цих теорій, виявляється неможливим визначити найбільш успішний спосіб формування оптимальних рис особистості учня (в чому багато хто вбачає головне завдання педагогіки).

Шлях до подолання труднощів, про які йдеться, полягає, на нашу думку, у використанні концепції, представленої в розділі 4 нашого дослідження. Вона дозволяє однозначно виділити невелику кількість рис особистості людини і далі, знаючи механізм функціонування особистості як певної системи, успішно передбачити її поведінку в різноманітних ситуаціях. Такий підхід міг би бути успішно застосований вчителями в процесі індивідуального виховання кожного учня.

Розділ 2 монографії "Характеристика процесу допрофесійного навчання і виховання" (с.114-188) складається з двох підрозділів:

- 2.1. Індивідуалізація виховання,
- 2.2. Професійне навчання і виховання і професійна орієнтація.

Тут продовжується аналіз проблем, що стосуються розвитку особистості.

Однією з головних умов, що забезпечують оптимальний розвиток учнів, є індивідуалізація навчання і виховання. Однак, її не можна ефективно реалізувати, не володіючи достатніми знаннями щодо індивідуальних рис особистості учнів і механізмів функціонування їх психіки. Тим часом психологія на сучасному етапі розвитку не в змозі достатньо адекватно визначити ефективні засоби індивідуалізації процесу навчання і виховання, а тому не реалізується умова "кожному те, що йому найбільш відповідає", тобто відповідає його можливостям, інтересам і здібностям.

Аналіз наукових джерел засвідчує широке розмаїття позицій багатьох дослідників стосовно проблеми індивідуалізації. У загальному плані всі визнають потребу індивідуалізації навчання і виховання, але погляди стосовно суті індивідуалізації та її функцій у процесі навчання і виховання є далеко не ідентичними. Одні, говорячи про індивідуалізацію, мають на увазі індивідуальне виконання учнями завдань, інші - диференціацію критеріїв оцінки і контролю праці учнів, дехто - приведення рівня складності завдань до рівня розвитку учнів, а ще інші - пристосування процесу навчання і виховання до задатків учнів і т.п. У всіх дієвих психологічних і педагогічних концепціях увага акцентується на розвитку людини, який найчастіше пов'язується з особистісним удосконаленням шляхом формування (зміни, вдосконалення) відповідних рис у потрібному напрямі з позицій педагогічної мети. Підставою для такого підходу є припущення, що всі риси можна цілеспрямовано змінювати. Таке припущення, на нашу думку, не має підстав.

Ізгідно з нашою концепцією, деякі риси (якості) особистості індивіда не піддаються формуванню у звичайному педагогічному процесі у зв'язку з їх природною зумовленістю. А тому в процесі навчання і виховання необхідно змінювати (формувати) лише ті риси, що піддаються впливу. При цьому, щоб процес навчання і виховання був ефективним, він має бути у своїх методичних аспектах відповідним чином пристосованим до сталих індивідуальних якостей учня, тобто ті якості, що формуванню не піддаються, але виступають як опосередковані джерела і механізми формування, змін інших рис особистості. Такий підхід, на нашу думку, і становить стрижень індивідуалізації.

Значну увагу в цьому розділі присвячено питанням допрофесійного навчання і виховання (с.149-188). Означений процес триває протягом усього терміну навчання учня в загальноосвітній школі. У ході допрофесійного навчання і виховання формуються риси особистості, необхідні для подальшого професійного навчання і оволодіння майбутньою професією. Правильно і доцільно організовану професійну орієнтацію, суть якої полягає у наданні допомоги учням щодо свідомого вибору відповідної професії і визначенні напрямів професійного навчання, варто розглядати як органічну складову ефективного процесу допрофесійного навчання і виховання.

Складним завданням при цьому є визначення зв'язку між природженими задатками до певної професії і важливими для неї рисами особистості, що формуються у процесі навчання і виховання. Успішне розв'язання цього завдання має вирішальне значення для вироблення адекватних педагогічних методів.

Відповідно процес шкільної професійної орієнтації повинен бути індивідуалізованим, тобто враховувати індивідуальні задатки, до яких, згідно з нашою концепцією (див. розділ 4), віднесено сталі індивідуальні якості учня. Оскільки професія має обиратися з урахуванням індивідуальних задатків людини, то орієнтація на ті ж задатки у процесі виховання допоможе досягти бажаного результату в обранні особою відповідної професії.

Розділ 3 монографії “Педагогічні дослідження” (с.189-221) складається з двох підрозділів:

3.1. Роль психології в педагогічних дослідженнях;

3.2. Предмет, проблеми і методи педагогічних досліджень.

Передусім у цьому розділі схарактеризовано погляди вчених щодо взаємозв'язку педагогіки і психології.

Предметом педагогічних досліджень є формування особистості, сприяння її всебічному розвитку, а також умови, в яких відбуваються ці процеси. Педагогічна практика поза відповідними галузями психології не в змозі самотійно справитися з головною для неї категорією, якою є особистість як об'єкт і суб'єкт виховання і навчання. Педагогіка ґрунтується переважно на психологічних концепціях особистості. Тому пізнавальне і практичне значення педагогічних теорій залежить від досконалості психологічних теорій, на яких вони базуються. Разом з тим, зв'язок педагогіки і психології не є односпрямованим. Педагогіка ґрунтується на психології, але водночас і психологія спирається на педагогіку, коли досліджує проблеми психіки дитини в процесі навчання і виховання.

Як зазначав російський педагог Л.В.Занков, "у педагогічних дослідженнях дуже важливим є поєднання дослідження особистості учня як цілісності з дослідженнями окремих його рис як частин. Конкретний взаємозв'язок цих аспектів психологічного дослідження визначається властивостями досліджуваної педагогічної проблеми". Звідси випливає значущість для педагогіки цілісної теорії особистості, яка, на думку багатьох вчених, досі розроблена недостатньо. Різноманітність концепцій особистості і неоднозначність її (особистості) визначення створюють труднощі в опрацюванні основ стимулювання розвитку особистості в процесі навчання і виховання. Спробою створити цілісну теорію особистості є концепція, зміст якої розкривається нами в четвертому розділі.

Значна увага у цьому розділі надається аналізу предмета, проблем, методів і технології педагогічних досліджень (с.199-231). При цьому, зокрема, розглянуто ряд праць, присвячених методологічним проблемам педагогічних наук (І.Гнітецький, З.Заборовський, Л.В.Занков, В.Зачинський та ін). Простежується структура дослідницького процесу і організаційні схеми досліджень різних педагогів. Проаналізовано вплив методологічної обізнаності педагогів, що проводять різноманітні дослідження, на окремі етапи цього процесу. Розкрито значення взаємозв'язку між досліджуваною особою і дослідником у забезпеченні достовірності результатів і запобіганні можливих помилок.

Дослідники вважають, що головним предметом педагогічних досліджень є особистісні зміни учня, пов'язані з процесами навчання і виховання. Відповідно емпірична педагогіка займається описом цих змін з огляду на їх джерела і умови реалізації. Поведінка учня в ході педагогічного процесу визначається факторами двох типів: зовнішніми (які характеризують впливи з боку зовнішнього середовища) і внутрішніми (тобто рисами особистості і внутрішніми механізмами саморегуляції). Неспроможність психології розв'язати проблеми, пов'язані з внутрішніми факторами людини, особливо відчувається під час педагогічних досліджень і головним чином при інтерпретації їх результатів. Дослідники-педагоги намагаються на основі проведених педагогічних досліджень визначати: фактори впливу на учнів; реакції або поведінку учнів; трансформації, або процес внутрішніх змін особистості; зв'язки між факторами впливу на учнів та їх

реакціями; зв'язки між факторами впливу на учнів і трансформаціями; зв'язки між реакціями і трансформаціями.

Правильне визначення на основі сучасних психологічних знань всіх названих вище залежностей навряд чи можливе. Але тут може стати у пригоді концепція, наведена в наступному розділі.

Розділ 4 монографії "Людина як автономічна система" (с.232-302) складається з двох підрозділів, які структурно поділяються таким чином:

4.1. Функціонування автономічної системи.

- 4.1.1. Структура і характеристика;
- 4.1.2. Залежності в інформаційній сфері;
- 4.1.3. Залежності в енергетичній сфері;
- 4.1.4. Інформаційні управлінські властивості;
- 4.1.5. Енергетичні управлінські властивості.

4.2. Концепція якостей особистості людини:

- 4.2.1. Обґрунтування належності людини до категорії автономічних систем;
- 4.2.2. Розвиток особистості як гомеостатична функція механізму саморегуляції;
- 4.2.3. Характеристика і значення сталих індивідуальних якостей людини;
- 4.2.4. Характеристика поведікових проявів сталих індивідуальних якостей людини.

У цьому розділі (с.232-239) представлено теорію автономічної системи, розвинуту М.Мазуром. Описано її схему і структуру.

Автономічну систему визначено як таку, що має можливість управління і протидії втраті цієї можливості. Наслідком цього є

наступні риси автономічної системи: намагання втримати функціональну рівновагу, намагання функціонувати з власною метою, намагання підтримати власне існування.

Перелічені риси забезпечуються підсистемами автономічної системи. До них належать: рецептори, ефектори, корелятори, аліментатори, акумулятори, гомеостат. Зокрема, підсистема корелятор служить для одержання інформації від рецепторів, її збереження, перетворення і передання до ефекторів; підсистема гомеостат підтримує функціональну рівновагу всієї системи, протидіючи надходженню інформації та енергії, які зменшують ступінь впливу системи на оточення. Акумулятор служить для одержання енергії від аліментаторів, її збереження, перетворення і передання до ефекторів; аліментатори служать для одержання енергії з навколишнього середовища і передавання її до акумулятора. Автономічна система протистоїть всім факторам, що можуть стати причиною її знищення, завдяки:

- профілактиці, тобто протидії виникненню в оточенні системи ситуації, яка може призвести до порушення функціональної рівноваги системи;
- терапії, тобто ліквідації порушень функціональної рівноваги системи, що вже виникли.

Профілактика і терапія, що характеризують поведінку автономічної системи, можливі завдяки взаємодії інформаційної сфери автономічної системи з її енергетичною сферою через посередництво гомеостату. Залежності в інформаційній та енергетичній сферах (розглянуті у розділі 4 під цифрами 1.2 і 1.3) свідчать, що, якби був точно відомий стан оточення в даний момент і реальна структура автономічної системи, то можна було б успішно передбачити її поведінку в даній ситуації.

Потужність, перетворювану автономічною системою, названо фізіологічною, а потужність, перетворювану в оточенні системи, - соціологічною. Фізіологічна потужність залежить від кількості і якості складників системи і в процесі старіння (що розглядається у фізиці як процес самовирівнювання) зменшується з часом. Для успішного перебігу процесів управління в автономічній системі вона повинна черпати енергію та інформацію з оточення, а також передавати їх назад.

Автономічна система має управлінські властивості, які залежать і не залежать від впливу оточення (тобто такі, що піддаються і не піддаються формуванню). Наявність управлінських властивостей, що не залежать від впливу оточення, виступає визначальною умовою здатності автономічної системи до самовдосконалення.

Управлінські властивості, про які йдеться, поділяються на інформаційні та енергетичні.

До інформаційних управлінських властивостей автономічної системи, незалежних від впливу оточення, належать:

- інтелігентність (inteligencja) - здатність до утворення багатьох різноманітних образів. Визначається ємністю корелятора, тобто кількістю його елементів;

- тямущість (pojetnosc) - здатність до закріплення і збереження образів. Визначається так званою рестраційністю корелятора, яка залежить від провідності його субстанції;

- талант (talent) - здатність до переважного утворення образів певного типу. Визначається так званою преференційністю корелятора, що залежить від відстані між його елементами.

До енергетичних управлінських властивостей автономічної системи, незалежних від впливу оточення, належать динамізм (dynamizm), толерантність (tolerancja) і піддатливість (podatnosc).

Наслідком процесу старіння автономічної системи протистоять процеси розбудови. Якщо розбудова швидша за старіння, то система має додатній динамізм. Якщо розбудова зрівноважена із старінням, то система має нульовий динамізм. Якщо перебіг розбудови є повільнішим від старіння, то система має від'ємний динамізм. Динамізм системи змінюється у зв'язку із старінням складників автономічної системи. З початку свого існування система має високий додатній динамізм, який з часом зменшується до нуля, а далі перетворюється в динамізм від'ємний.

Толерантність визначає діапазон стимулів, за наявності яких поведінка автономічної системи не залежить від відповідності того чи іншого стимулу динамізмові системи. В діапазоні толерантності всі стимули система сприймає без опору.

Піддатливість визначає діапазон стимулів (за межами діапазону толерантності), у якому можна викликати потрібну поведінку автономічної системи попри його опір. Суму толерантності і гнучкості можна схарактеризувати як широту характеру автономічної системи.

У цьому ж розділі (с.265-302) запропоновано концепцію рис і якостей особистості, що дозволяє виділити ті з них, які піддаються або не піддаються формуванню в умовах педагогічної дії. Умовою обґрунтованості такого підходу є доведення належності людського індивіда до категорії автономічних систем як окремого складника такої системи (4.2.1). На підставі концепції визначено загальні процеси і механізми психічної діяльності людини, недоступні для безпосереднього

спостереження педагогами і психологами, а розвиток особистості людини трактується як гомеостатична функція механізму саморегуляції (4.2.2). Людина так само, як і автономічна система, здатна до: самоуправління; протидії втраті або зниження своєї здатності до самоуправління; існування в оточуючому її середовищі, незважаючи на появу багатьох загрозливих для існування перешкод; утримання у функціональній рівновазі, незважаючи на ці перешкоди; функціонування у власних "інтересах" і самоорганізації; прагнення до продовження свого існування; одержання інформації та енергії з оточення, перетворення і зберігання їх; впливу на оточення.

Отже, людина у функціональному аспекті є одним із складових автономічної системи. Це дає підстави для аналізу її поведінки за аналогією з теоретичною моделлю автономічної системи. Розвиток особистості людини з цієї позиції є неперервним процесом змін структури пізнавальної сфери особистості, що збільшує можливості вибору для людини, а також можливості розвитку за рахунок самореалізації даної системи особистості, тобто її саморозвитку.

Управлінські властивості автономічної системи, незалежні від оточення, виступають стосовно людини, як окремого випадку такої системи, сталими індивідуальними природозумовленими її якостями, що не піддаються формуванню. Для всіх аспектів функціонування людини ці якості мають винятково важливе значення (4.2.3). Від її інформаційних сталих індивідуальних якостей залежить, що саме людина знає. Від енергетичних - до чого прагне і чого бажає. У зв'язку із значними труднощами у зміні сталих індивідуальних якостей будь-які дії (впливи), спрямовані на людину, потрібно узгоджувати з цими якостями

через створення ситуацій, що відповідають їх вимогам, їх змісту. Для забезпечення безконфліктних інтерперсональних стосунків виникає необхідність добру людей, що мають взаємовідповідні (з погляду на вид взаємодії) сталі індивідуальні якості.

Розглядається роль кожної з шести сталих індивідуальних якостей людини у детермінації її поведінки і характеризуються типові поведінкові прояви різних рівнів цих якостей (4.2.4).

На цій основі було розроблено тестові методики діагностики сталих індивідуальних якостей учнів (окрім таланту, прояви якого є більш очевидними), а також стандартизовані методики експертної оцінки цих якостей учителем. Апробація зазначених методик, до якої було залучено 227 учнів, підтвердила їх достатню надійність і валідність. Результати такої апробації, що стосуються тесту динамізму, детально аналізуються у шостому розділі монографії.

Обговорюються також можливі помилки при оцінюванні сталих індивідуальних якостей. За поведінковими проявами такі помилки виникають з причин:

- містифікації (викликаної людиною, поведінка якої оцінюється);
- похибки (викликаної людиною, яка оцінює поведінку);
- конформізації (викликаної оточенням).

Щоб уникнути помилок, потрібно: спостерігати людину в багатьох різних ситуаціях, кількома спостерігачами; забезпечити їй впливи різного роду, надходження різного роду впливів з метою створення ситуації, що дасть їй можливість виявити свій справжній характер.

Розділ 5 “Застосування концепції природозумовлених сталих індивідуальних якостей для розв'язання проблем процесу допрофесійного навчання і виховання” (с.301-346) складається з п'яти підрозділів:

- 5.1. Оцінка учня на основі сталих індивідуальних якостей;
- 5.2. Оцінка професій з огляду на сталі індивідуальні якості людини;
- 5.3. Проведення вибору професії з огляду на сталі індивідуальні якості людини;
- 5.4. Перебіг процесу виховання з огляду на сталі індивідуальні якості людини;
- 5.5. Аналіз конфліктів, що з'являються в процесі виховання з огляду на сталі індивідуальні якості людини.

Значущість уміння здійснювати правильну ідентифікацію і оцінку сталих індивідуальних якостей учнів для вчителів і для самих учнів обгрунтовано на с.301-305. Таке вміння є дуже важливим для правильного вибору професії та напрямку подальшого навчання.

Розкриваються можливості проведення оцінки сталих індивідуальних якостей учня за допомогою п'ятирівневої шкали для динамізму і тривірневої для інших якостей. Оцінювання таких рис учнів має здійснюватись протягом усього терміну їх перебування у школі.

Для того, щоб правильно обрати майбутню професію, учневі надзвичайно важливо знати власні сталі індивідуальні якості, а також вимоги різних професій до них. Іншими словами, необхідно провести оцінку професій з огляду на його сталі індивідуальні якості, які є необхідними для даної професійної діяльності.

Професійна діяльність створює для людини ситуацію, яка може повністю відповідати сталим індивідуальним якостям, відповідати частково, або зовсім не відповідати. Людина найкраще реалізується в професії, яка повністю відповідає її сталим індивідуальним, а також всім іншим рисам, властивостям та якостям.

У процесі навчання і виховання людина може набути, необхідних для обраної професії властивостей, що піддаються формуванню. Отже, можна сказати, що у сфері цих властивостей особистості людина спроможна відповідним чином прилаштуватися до обраної професії, та передумовою цього є те, що вимоги цієї професії корелюють зі сталими якостями. В сфері сталих індивідуальних якостей людини (учня) професія повинна бути відповідним чином дібрана до них.

Нами проаналізовано природозумовлені сталі індивідуальні якості в аспекті їх значення і функцій в конкретних видах професійної діяльності. Визначено характер професій, що можуть бути рекомендовані при різних варіантах даних якостей. Однозначно вибір можна провести лише після відповідного аналізу всіх можливих професій, які дібрано відповідно до змісту шести обговорюваних сталих якостей учня. З метою здійснення вибору професії з огляду на індивідуальні інформаційні сталі якості учня необхідним є аналіз сукупності всіх цих якостей. Для прогнозування успішності професійної діяльності у тій чи іншій галузі необхідним є врахування рівня кожної із зазначених якостей. Під цим кутом зору аналізується значення різних можливих комбінацій певних ступенів окремих якостей.

У цілому можна зазначити, що люди з домінантою лише однієї розвинутої інформаційної якості тяжіють головним чином

до завдань виконавчих, а ті, які характеризуються двома такими рисами, - до розумової праці і здійснення керівництва. Якщо однією з цих двох розвинутих інформаційних якостей є талант, то такі люди тяжіють до роботи творчої і винятково складної за змістом.

Поряд із сталими інформаційними індивідуальними якостями людини про відповідність людини до певних професій свідчать також її сталі енергетичні якості. Головною з них є динамізм. Обґрунтовуються положення щодо категорій професій, які найкраще відповідають динамізму: великому додатньому, середньому додатньому, нульовому, середньому від'ємному, великому від'ємному. Це проілюстровано на прикладі професій вчителя, юриста і науковця. Учням, яким притаманна така стала індивідуальна якість, як додатній (dodatny) динамізм, при наявності таланту як сталої якості, може бути рекомендована професійна діяльність, пов'язана із творчістю. Для учнів з нульовим або близьким до нього динамізмом є найбільш адекватною виконавська функція в їх майбутній професійній діяльності. Щодо учнів, у яких виявляється середній позитивний динамізм, то вони з успіхом виконуватимуть функції інтерпретаторів, тобто за родом професійної діяльності будуть посередниками між "творцями" і "користувачами" творчості, чим визначаються можливі й доцільні—рекомендації щодо їх професійного самовизначення. Учні з великим від'ємним (ujemnym) динамізмом виявляють схильність до керівних функцій. І, нарешті, учні з середнім негативним динамізмом є схильними до організаторської діяльності, тобто є посередниками між "керівниками" і "виконавцями". Обговорюється також

проблема відповідності людини конкретній професії з огляду на інші її енергетичні риси, такі як толерантність і піддатливість.

На основі проведеного аналізу сталих індивідуальних якостей людини, з огляду на їх функції в різних професіях пропонується:

- трактування комплексу сталих інформаційних якостей або інтелекту як головного критерію при виборі професії;
- трактування комплексу сталих енергетичних якостей як головного критерію при визначенні певних функцій в даній професії (генератора ідей, творця, виконавця завдань або їх організатора).

Аналізується проблема вибору професії з огляду на сталі індивідуальні якості людини (с.316 - 320). Цей вибір здійснюється на кінцевій стадії навчального процесу на основному або середньому рівнях. Таким вибором визначається напрям подальшого навчання.

На основі узагальнення результатів вивчення сталих індивідуальних якостей учня необхідно визначити їх відповідність вимогам різних професій і зіставити з іншими передумовами успішного здійснення професійної діяльності. Лише за такої умови можна правильно побудувати процес вибору професії (групи професій). У випадку наявності яскраво вираженого таланту, саме він визначає вибір відповідної професії. В разі відсутності таланту даний вибір залежить від інших сталих якостей учня. Для того, щоб при виборі професії врахувати динамізм учня, потрібно виявити перспективу зміни цього динамізму у майбутньому, звертаючи найбільшу увагу на період найвищої професійної активності.

Остаточна оцінка стосується учня, що навчається в останньому класі загальноосвітньої школи. Його найвища професійна активність розпочнеться у вищій школі у віці близько двадцяти п'яти років і триватиме понад тридцять років. Тому необхідно вміти передбачити, яка фаза динамізму відповідатиме цьому періоду його життя. Можна передбачити, що учні, для яких в остаточній оцінці динамізм був схарактеризований як середній додатний, матимуть у зрілому віці, тобто в період найвищої професійної активності, динамізм, близький до нульового (початково динамізм нульовий з додатним відтінком), далі нульовий динамізм, а в наступний період - нульовий динамізм з від'ємним відтінком. У зв'язку з таким передбачуванним перебігом динамізму учні із середнім додатним динамізмом в майбутній професійній діяльності найкраще реалізуються в ролі виконавців, можливих керівників виконання рутинних завдань.

Шістнадцятирічні учні з великим додатним динамізмом характеризуються сповільненим перебігом процесу зниження динамізму. Практично протягом усього життя вони матимуть додатний динамізм. Можливо, що лише в старшому віці вони увійдуть у фазу нульового динамізму або до кінця свого життя залишаться людьми з середнім додатним динамізмом. Цей сповільнений перебіг дає підстави орієнтувати учнів на артистичну кар'єру за умови, що вони мають відповідний талант. Якщо шістнадцятирічний учень має динамізм, близький до нульового, то у зрілому віці і навіть раніше він перебуватиме у стані від'ємного динамізму. Для такого учня можлива кар'єра менеджера.

У своїй професійній праці людина повинна реалізувати внутрішні прагнення і потяги, а її професія має відповідати змісту

й рівню її знань. Дотримання цих двох умов гарантує найвищу ефективність праці, а також найвище задоволення людини з результатів власної праці. Перша з названих двох умов (реалізація внутрішніх прагнень і потягів) може бути виконана, якщо обрана професія відповідатиме сталим індивідуальним якостям людини, а головне - її таланту і динамізму. Друга умова (відповідність професії змісту й рівню знань) буде виконана, якщо професія відповідатиме освіті, здобуття якої реалізує сталі інформаційні якості людини.

Отже, характер виконуваної роботи повинен бути відповідним чином дібраним з урахуванням інформаційних та енергетичних сталих індивідуальних якостей людини, а також відповідного рівня її знань, який визначається передусім освітою.

Крім зазначеного, у цьому розділі проаналізовано процес допрофесійного навчання і виховання на основі врахування сталих індивідуальних якостей людини (с.320-331).

У процесі навчання і виховання змінюється особистість учня, особливо ті риси, що піддаються формуванню під впливом педагогічних дій. Це відбувається шляхом інтеріоризації особистістю певного зовнішнього інформаційного впливу. Даний процес залежить від сталих індивідуальних інформаційних якостей учня (інтелігентності, тямущості і таланту). Однаковий для всіх учнів характер процесу допрофесійного навчання і виховання, що оперує однаковими виховними стимулами, не є адаптованим до реальних індивідуальних сталих якостей кожного окремого учня. Кожний учень має свій власний темп учіння залежно від тямущості. Учень з низьким рівнем цієї якості не в змозі ефективно сприймати інформацію, що швидко викладається, тому для нього інформацію необхідно передавати у сповільненому

темпі, багаторазово повторюючи її і не примушуючи його до заучування матеріалу на пам'ять. Учня, що виявляє талант (здібності) хоча б до одного навчального предмета в системі допрофесійного навчання, має помітити школа. Талановитому учню варто подавати передусім інформацію з того навчального предмета, до якого в нього є особливий хист, - оскільки він запам'ятовує швидко і міцно. Такий навчальний предмет у системі допрофесійного навчання може виступати індикатором його майбутньої професії. Щодо предметів, до оволодіння якими учень не виявив відповідних здібностей, то тут слід передавати передусім найважливішу інформацію, заощаджуючи при цьому його час і зусилля для оволодіння знаннями з обраного предмета. Занадто велика кількість інформації, що надається учню з низьким рівнем розвитку такої сталої якості, як інтелігентність, не може бути засвоєна ним. Виникає потреба у ретельному виділенні для нього найважливішої інформації, яку він безумовно повинен засвоїти, не гаючи часу на спроби засвоєння менш важливої і занадто деталізованої. Учню з високим рівнем інтелігентності не потрібно звужувати коло проблем, що потребують вирішення. Натомість йому бажано надавати різноманітну інформацію, яка розкриває різні аспекти обговорюваних питань, і сприяти участі у дискусіях.

Отже, способи проведення допрофесійного навчально-виховного процесу і відповідна методика мають бути узгоджені з сталими індивідуальними якостями учня. Це покладається в основу індивідуалізації та гуманізації процесу допрофесійного навчання і виховання.

Врахування у навчально-виховному процесі інформаційних сталих індивідуальних якостей учня не дає бажаних результатів,

якщо знехтувати впливом енергетичних сталих індивідуальних якостей (динамізму, толерантності, піддатливості). Найбільше значення при цьому має, звичайно, характер динамізму. Більшість учнів має середній додатний динамізм. Учні із сповільненою еволюцією динамізму, які становлять досить численну групу, володіють великим додатнім динамізмом, а учні із прискореною еволюцією - нульовим динамізмом. Учні з від'ємним динамізмом становлять виняток.

Діюча система допрофесійного навчання і виховання в загальноосвітній школі не сприяє реалізації характерологічних потреб учнів з додатнім динамізмом, а для учнів з великим додатнім динамізмом є цілком непридатною.

На базі наведених положень розроблено рекомендації для вчителів щодо реалізації у процесі навчання і виховання індивідуального підходу до учнів з різними комбінаціями рівнів сталих індивідуальних якостей. Ефективність цих рекомендацій підтверджена позитивними оцінками вчителів.

Водночас в роботі проаналізовано конфлікти, що виникають у процесі навчання і виховання з огляду на сталі індивідуальні якості (с.332-343). Ці конфлікти з'являються внаслідок невідповідності якостей особистості і особливостей оточення, тобто як наслідок ситуації, в якій беруть участь інші люди. Зняття цих конфліктів базується на усуненні розбіжностей. Щодо рис і якостей особистості, що залежать від впливу оточуючого середовища, то розв'язання конфліктів стає можливим завдяки пристосуванню людини до вимог і змісту ситуації або пристосуванню ситуації до людини. Щодо індивідуальних сталих якостей, то передумовою зняття конфлікту є лише пристосування ситуації до людини, тобто утворення відповідних ситуацій.

Підкреслено, що процес допрофесійного навчання і виховання, з одного боку, визначається сталими індивідуальними якостями учнів, а з другого, - сталими індивідуальними якостями вчителя. Оскільки предметом допрофесійного навчання і виховання є розвиток особистості учня у навчально-виховному процесі, то вчитель мусить пристосовуватись до потреб цього процесу, що передбачають урахування сталих індивідуальних якостей учня, і, більше того, опору на них. Пристосування вчителя до навчально-виховного процесу можливе у сфері його індивідуальних якостей, що легко піддаються формуванню, змінам. У сфері його сталих індивідуальних якостей необхідним є добір кандидата в учителі з бажаними якостями. Селекція кандидатів до цієї професії має здійснюватись з їх урахуванням.

Неузгодженість сталих індивідуальних якостей учня і вчителя (та недооцінка її важливості вчителем) може стати причиною конфліктів. Проаналізовано різноматні випадки такої неузгодженості (із наданням особливої уваги відмінностям у рівнях динамізму), а також форми конфліктів, до яких вона може призвести.

З використанням понять про індивідуальний і груповий гомеостаз розглядається детермінація поведінки групи учнів сукупністю сталих індивідуальних якостей її членів, а також вплив цієї детермінації на стосунки вчителя з такою групою.

Розділ 6 монографії "Перевірка методу побудови шкали вимірювання динамізму, показники психометричної добротності" присвячується аналізу надійності та валідності шкали динамізму (с.347-352).

Надійність шкали динамізму визначена за даними дослідження групи з 84 учнів. Як показник надійності

використано коефіцієнт "альфа" Кронбаха. Результати наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість питань	Середнє арифметичне	Стандартне відхилення	Коефіцієнт надійності (Γ_{11})	Стандартна похибка
38	85.35	21.42	0.90	6.66

Високий коефіцієнт "альфа" Кронбаха і мала стандартна похибка свідчать, що надійність шкали динамізму є повністю задовільною.

Аналіз валідності шкали динамізму проведено з використанням таких параметрів:

а) оцінка вчителем динамізму, дисциплінованості учня, його труднощів у навчанні;

б) оцінки учнів з конкретних предметів: за півріччя та в кінці року.

У таблиці 2 представлено коефіцієнти кореляції між результатом, одержаним за шкалою динамізму, і оцінкою вчителя як зовнішнім критерієм:

Таблиця 2

Оцінка вчителем	Коефіцієнт кореляції з результатом за шкалою динамізму	Статистична вірогідність
динамізму	0.23	$p < 0,05$
дисциплінованості	- 0.31	$p < 0,01$
труднощів у навчанні	0.23	$p < 0,05$

Як видно з таблиці 2, всі представлені в ній коефіцієнти кореляції статистично вірогідні, їх знак відповідає очікуваному. Зокрема, існує позитивний статистично достовірний зв'язок показника учня за шкалою динамізму і оцінкою динамізму учня, даною вчителем. Зв'язок між оцінкою вчителем труднощів у навчанні і результатом за шкалою динамізму є також статистично достовірним і теж позитивним. Статистично достовірним, але негативним є кореляційний зв'язок між результатом за шкалою динамізму і дисциплінованістю учня.

Так само є від'ємними (і у переважній більшості статистично достовірними) коефіцієнти кореляції між оцінками за шкалою динамізму, з одного боку, та шкільними оцінками з різних предметів, з іншого.

Схарактеризовані вище результати підтверджують положення, покладені в основу концепції динамізму. Чим вищий результат за шкалою динамізму, тим вища ймовірність прояву недисциплінованості учня і тим більше в нього проблем з навчанням.

У **заключному розділі** монографії (с.353-356) підведено підсумок проведеного дослідження, проаналізовано можливі ситуації в процесі виховання, які виникають під час використання розробленої нами концепції в педагогічній практиці.

Висновки

1. Існуючі психологічні і педагогічні концепції не дають такої цілісної характеристики особистості, яка могла б слугувати надійною базою для здійснення індивідуального підходу в допрофесійному навчанні і вихованні та професійній орієнтації учнів. Розроблена в дослідженні концепція визначає і теоретично

обґрунтовує шляхи і засоби системного підходу до характеристики особистості і прогнозування її розвитку в процесі допрофесійного навчання і виховання.

2. Використання концепції автономічної системи у психологічному вивченні учня дозволяє у структурі якостей його особистості розрізнати: а) сталі індивідуальні якості (інформаційні та енергетичні), незалежні від педагогічних дій;

б) такі якості, що можуть бути змінені під впливом педагогічних дій. У будь-якому разі останнє має узгоджуватись із сталими індивідуальними якостями учня.

3. Теоретично обґрунтовано і експериментально доведено, що оцінювання сталих індивідуальних якостей учня можна здійснювати на основі спостережень за його поведінкою, а також шляхом застосування відповідних психологічних тестів. Дослідженням встановлено, що провідною сталою енергетичною індивідуальною якістю учня є динамізм, який визначається за допомогою спеціально розробленої шкали (тесту динамізму).

4. Оцінка і класифікація професій, здійснені на основі професіографічного і психографічного аналізу і з урахуванням сталих індивідуальних якостей людини, є важливими для здійснення відповідної професійної діяльності і конче потрібними для вибору професії учнем. Їх зіставлення із властивостями особистості, необхідними або бажаними для виконання різних видів професійної діяльності, дозволяє здійснити такий вибір професії, який забезпечує найбільше узгодження між тими властивостями, котрі є характерними для учня, і тими, що вимагаються професією. За таких умов система професійної орієнтації спроможна підготувати учня до свідомого професійного

самовизначення і наступної оптимальної реалізації особистості в обраній професійній діяльності.

5. Для оптимального здійснення навчально-виховного процесу з метою підготовки учня до вибору професії і наступної його професійної підготовки цей процес доцільно здійснювати, враховуючи сталі індивідуальні якості учня. При цьому кількість інформації, що надається учневі у допрофесійному навчально-виховному процесі, має залежати насамперед від його інтелігентності, швидкість надання інформації - від його тямущості, вид інформації - від таланту, а спосіб її передавання - від динамізму, толерантності і піддатливості (усі терміни використано тут у значенні, прийнятому в теорії автономічних систем М.Мазура і нашому дослідженні). Реалізований у такий спосіб педагогічний процес є ефективним, зокрема, тому, що спонукає учнів до самостійного і добровільного навчання, згідно з їхніми здібностями і захопленнями, з бажаннями і потребами. Отже, такий навчально-виховний процес є найбільш гуманним у порівнянні з іншими.

6. Результатами дослідження доведено, що аналіз можливих і реальних конфліктів у процесі допрофесійного навчання і виховання необхідно здійснювати з огляду на сталі індивідуальні якості учнів. Критеріальною основою класифікації конфліктів є сукупність видів невідповідності зовнішніх (зокрема педагогічних) впливів на учня його сталим індивідуальним якостям. Запобігання та розв'язання конфліктів має здійснюватися на основі добору таких засобів педагогічного впливу на учня, які відповідають вимогам його сталих індивідуальних якостей.

Результатами нашого дослідження не вичерпується вся проблематика, в руслі якої було виконано дану дисертацію. Потребують подальшого вивчення на основі запропонованої концепції питання, що стосуються:

- розробки і наукового обґрунтування критеріїв добору до вищих навчальних закладів (у тому числі педагогічного профілю);
- критеріїв оцінки і стимулюючого контролю поведінки учнів у навчально-виховному процесі;
- організації діяльності обдарованих учнів;
- організації спільної діяльності групи учнів.

Цим не обмежуються напрями дослідної та науково-прикладної роботи, що впливають з виконаного нами дослідження.

**Основні положення дослідження відображено в
таких публікаціях:**

Монографії та навчальні посібники

1. Znaczenie niekształtawalnych cech osobowości człowieka w procesie kształcenia przedzawodowego, Wyd. WSP, Częstochowa 1996. - 375 s.

Значення рис особистості людини, які не піддаються формуванню, в процесі допрофесійного навчання. -Ченстохова: Вид. ВПШ, 1996. - 375 с.

2. Mechanizmy samoregulacji w systemie kształcenia, Wyd. WSP, Częstochowa, 1996. - 246 s.

Механізми саморегуляції в процесі навчання. -Ченстохова:

Вид. ВПШ, 1996/97.- 246 с.

3. Funkcje względnie stałych właściwości sterowniczych człowieka w zarządzaniu, Wyd. Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 1990.- 116 s.

Функції відносно постійних керівних властивостей людини у процесі управління. -Ченстохова: Видавництво Політехніки Ченстоховської, 1990. - 116 с.

Статті

4. Rola właściwości sterowniczych przy rozwiązywaniu problemów kadrowych, Humanizacja Pracy, PAN, Instytut Filozofii i Socjologii, nr 3, 1987. - s. 44 - 54.

Роль керівних властивостей при розв'язанні кадрових проблем// Гуманізація праці: ПАН, Інститут філософії і соціології. - 1987. - №3. - С. 44-54.

5. Możliwości stwarzane przez psychocybernetykę w procesach pedagogicznych, Postępy Cybernetyki, Polskie Towarzystwo Cybernetyczne, z. 2, 1987. - s. 73 - 81.

Можливості, які створює психокібернетика у педагогічних процесах// Успіхи Кібернетики: Польське Товариство Кібернетичне. -1987. - з. 2. - С. 73-81.

6. Prognozowanie rozwoju parametrów charakteru uczniów w celu optymalnego wyboru przyszłego zawodu, Szkoła Zawodowa, nr 1, 1987. - s. 14 - 19.

Прогнозування розвитку параметрів характеру учнів з метою оптимального вибору майбутньої професії // Професійна Школа: Міністерство Освіти і виховання. - 1987. - №1. - С. 14-19.

7. Interpretacja charakterologiczna konfliktów między nauczycielem a

uczniem, Szkoła Zawodowa, Ministerstwo Oświaty i Wychowania, nr 3, 1987. - s. 14 - 18.

Характерологічна інтерпретація конфліктів між учителем та учнем // Професійна Школа: Міністерство Освіти і Виховання. - 1987.- №3. - С. 14-18.

8. Charaktery i porozumienia, Nowe Drogi, nr 10, 1987.- s. 127 - 139.

Характери та порозуміння // Нові Дороги. - 1987.- №10. - С. 127-139.

9. Problemy sztucznego intelektu w aspekcie teorii systemów autonomicznych, Materiały II Ogólnopolskiego Konserwatorium Polskiego Towarzystwa Cybernetycznego pt. Sztuczna Inteligencja, Warszawa 1987. - s. 178 - 196.

Проблеми штучного інтелекту в аспекті теорії автономних систем// Матеріали II Всепольського Семінару Польського Кібернетичного Товариства "Штучний Інтелект". - Варшава, 1987. - С. 178-196.

10. Zastosowanie cybernetycznej teorii systemów autonomicznych w procesie kształcenia, Materiały V Kolokwium Eksploatacji Komitetu Budowy Maszyn PAN nt. Kształcenie dla eksploatacji w budowie maszyn, Poznań 1987. - s. 98 - 106.

Засосування кібернетичної теорії автономних систем у процесі навчання // Матеріали V Колоквіуму по Есплуатації Комітету по Будові Машин ПАН "Навчання для експлуатації в будові машин". - Познань ,1987. - С. 98-106.

11. Paradygmat cybernetycznej teorii systemów autonomicznych dla człowieka przyszłości, Komunikat V Zjazd Filozofii Polskiej nt. Filozofia dla przyszłości, Kraków, 1987. - s. 168.

Парадигма кібернетичної теорії автономних систем для людини майбутнього // Повідомлення V З'їзду Польської

Філософії під назвою "Філософія для майбутнього". - Краків, 1987. - С. 168.

12. Interpretacja struktury społeczeństwa w aspekcie teorii systemów autonomicznych, Postępy Cybernetyki, z. 1, 1988. - s. 31 - 36.

Інтерпретація структури суспільства в аспекті теорії автономних систем // Успіхи кібернетики. - 1988. - з. 1. - С. 31-36.

13. Funkcjonowanie społeczeństwa ze względu na statystyczny rozkład dynamizmów jego członków, Postępy Cybernetyki, z. 4, 1988.- s. 23 - 29.

Функціонування суспільства з точки зору статистичного розкладу динамізмів його членів // Успіхи Кібернетики. - 1988.- з. 4. - С. 23-29.

14. Funkcje człowieka w zarządzaniu, w: Nowe generacje systemów informatycznych zarządzania, Polskie Towarzystwo Informatyczne, Sekcja Informatyki Stosowanej w Zarządzaniu, Szczecin-Julin 1988. - s. 23 - 34.

Функції людини в управлінні: Нові генерації інформаційних систем управління // Польське Товариство Інформатики, Секція Інформатики, що застосовується в Управлінні. - Щецин-Юлін, 1988. - С. 23-34.

15. Funkcje człowieka w systemie działania, Materiały III Ogólnopolskiego Konwersatorium Polskiego Towarzystwa Cybernetycznego pt. Sztuczna Inteligencja i Rozwój Systemów. Warszawa-Siedlce, 1988. - s. 137 - 143.

Функції людини в системі дій // Матеріали III Всепольського Семінару Польського Кібернетичного Товариства "Штучний інтелект і розвиток систем".- Варшава-Седльце,1988. - С. 137-143.

16. Kierunki przemian w procesie kształcenia w aspekcie teorii systemów autonomicznych, Materiały Konferencji Instytutu Polityki

Naukowej i Szkolnictwa Wyższego PAN nt. Polska Szkoła Wyższa wobec problemów przyszłości, Radzików k/Warszawy, 1988. - s. 1 - 15.

Напрями змін у процесі навчання в аспекті теорії автономних систем // Матеріали конференції інституту наукової політики і школярства ПАН на тему "Польська Вища Школа в Аспекті Проблем Майбутнього". - Радзікув (Варшава), 1988. - С. 1-15.

17. Możliwości zastosowania cybernetycznej teorii systemów autonomicznych w zarządzaniu przedsiębiorstwem, Materiały Konferencji INFOGRYF'88 nt. Informatyka w zarządzaniu przedsiębiorstwem (nowe generacje systemów), Sekcja III, Metody tworzenia i rozwój systemów (stan i perspektywy rozwoju - praktyczne zastosowania), IX Kofobrzezkie Dni Informatyki, Szczecin, 1988. - s. 236 - 248.

Можливості застосування кібернетичної теорії автономних систем в управлінні підприємством // Матеріали конференції INFOGRYF'88 на тему "Інформатика в управлінні підприємством (Нові генерації систем), секція III, Методи створення і розвитку систем (стан і перспективи розвитку - практичне застосування)", IX Колонжеські Дні Інформатики. - Щецін, 1988. - С. 236-248.

18. Ocena predyspozycji użytkownika maszyn i systemów, Materiały II Krajowej Konferencji Eksploatacji Majątku Trwałego, Międzyresortowego Centrum Naukowego Eksploatacji Majątku Trwałego w Radomiu nt. Użytkowanie Środków Trwałych, Ustronie Morskie, 1988. - s. 103 - 117.

Оцінка нахилів користувача машинами та системами // Матеріали II Польської конференції з експлуатації засобів

міжгалузевого наукового центру експлуатації засобів в Радомю на тему "Використання основних засобів". - Устроне Морське, 1988 . - С. 103-117.

19. Funkcje sztywnych właściwości sterowniczych w zawodzie naukowca, Postępy Cybernetyki, z. 3, 1989. - s. 73 - 82.

Функції строгих керівних властивостей у професії наукового працівника // Успіхи кібернетики. - 1989. - з. 3. - С. 73-82.

20. Udział człowieka w systemie, Zagadnienia Eksploatacji Maszyn, PAN, z. 4, 1989. - s. 45 -51.

Участь людини у системі // Проблеми експлуатації машин, ПАН. - 1989. - з. 4. - С. 45-51.

21. Interdyscyplinarnosc naukowcow - funkcja integracji w nauce, Zycie Szkoły Wyższej nr 3, 1989. - s. 55 - 67.

Інтердисциплінарність наукових працівників як функція інтеграції в науці // Життя Вищої Школи. - 1989 . - № 3. - С. 55-67.

22. Implikacje nowoczesnej nauki w procesie kształcenia, Zycie Szkoły Wyższej nr 5, 1989. - s. 57 - 65.

Труднощі сучасної науки у процесі навчання // Життя Вищої Школи . - 1989. - №5 . - С. 57-65.

23. Zależność funkcjonowania systemu człowiek-technika od podsystemu człowiek, Materiały VI Krajowego Sympozjum Eksploatacji Urządzeń Technicznych Sekcji Podstaw Eksploatacji Komitetu Budowy Maszyn PAN, Jastrzebia Gora, 1989. - s. 51 - 57.

Залежність функціонування системи "людина-техніка" від підсистеми "людина" // Матеріали VI Польського Симпозіуму експлуатації технічних пристроїв секції основ експлуатації комітету будови машин ПАН. - Ястшенбя Гура, 1989. - С. 51-57.

24. Zarządzanie systemow autonomicznych a homeostaza, Materiały IV Ogólnopolskiego Konwersatorium Polskiego Towarzystwa

Cybernetycznego, nt. Cybernetyka - inteligencja - rozwój, CIR'89, Siedlce, 1989. - s. 197 - 206.

Управління автономних систем і гомеостаз // Матеріали IV Всепольського семінару Польського Кібернетичного Товариства на тему "Кібернетика - інтелект - розвиток", CIR'89. - Седльце, 1989. - С. 197-206.

25. Zarządzanie systemów edukacyjnych, Materiały IV Ogólnopolskiego Konwersatorium PTC, nt. Cybernetyka - inteligencja - rozwój, Siedlce, 1989. - s. 208 - 217.

Управління освітніх систем // Матеріали IV Всепольського семінару Польського Кібернетичного Товариства на тему "Кібернетика - інтелект - розвиток", CIR'89. - Седльце, 1989. - С. 208-217.

26. Humanizacyjne aspekty samoregulacji, Humanizacja Pracy, nr 1 - 6, 1990. - s. 91 - 96.

Гуманізаційні аспекти саморегуляції // Гуманізація Праці. - 1990. - №1 -6. - С. 91-96.

27. Znaczenie homeostazy w zarządzaniu, Zesz. Nauk. U. Szczec. Stud. Inform. nr 3, 1990. - s. 27 - 37.

Значення гомеостазу в управлінні // Наукові зошити Щецинського Університету. Студ. Інформ. - 1990. - №3. - С. 27-37.

28. Rola cybernetycznych parametrów charakteru w procesie kształcenia, Zeszyty Nauk. WSP w Opolu, pt. Elementy cybernetyki w pedagogice. - Opole, 1990.- s. 109 - 119.

Роль кібернетичних параметрів характеру у процесі навчання // Наукові зошити ВПШ в Ополі, "Елементи Кібернетики в Педагогіці". - Ополе, 1990. - С. 109-119.

29. Inteligencja i uczenie sie systemów autonomicznych, Materiały I Ogólnopolskiej Konferencji nt. Sztuczna Inteligencja, CIR'90

(cybernetyka - inteligencja - rozwój) im. prof. dr inż. Roberta Staniszewskiego.-Warszawa, 1990. - s. 325 - 331.

Интеллект і вивчення автономних систем // Матеріали I загальнопольської конференції "Штучний інтелект", CIR'90 (Кібернерика - інтелект - розвиток) ім. проф. Роберта Станішевського.-Варшава, 1990. - С. 325-331.

30. Zachowania ludzkie w warunkach zmian systemowych. Humanizacja Pracy, nr 1-2, 1992. - s. 110 - 116.

Людська поведінка в умовах системних змін // Гуманізація праці. - 1992. - №1-2. - С. 110-116.

31. Implikacje koncepcji systemów autonomicznych dla systemu pedagogicznego, Materiały Konferencji Nauk. pt. Myśl pedagogiczna i psychologiczna w Polsce Odrodzonej, Częstochowa 1992. - s. 77 - 82.

Труднощі концепції автономних систем для педагогічної системи // Матеріали наукової конференції "Педагогічна і психологічна думка у відродженій Польщі". - Ченстохова, 1992. - С. 77-82.

32. Efektywność kształcenia ze względu na stałe właściwości sterownicze człowieka, Materiały X Międzynarodowej Konf. Nauk. pt. Rola i miejsce Techniki w świetle reformy szkolnictwa ogólnego. Opole, 1992. - s. 81 - 85.

Ефективність навчання з погляду постійних керівних властивостей людини // Матеріали X Міжнародної наукової конференції "Педагогічна і психологічна думка у відродженій Польщі". - Ополе, 1992. - С. 81-85.

33. Wykorzystanie metody systemowej w dydaktyce techniki, Komunikat XI Międzynarodowej Konf. Nauk. pt. Aktualne problemy kształcenia technicznego w szkolnictwie ogólnym, Opole, 1993.- s. 13.

Використання системного методу у дидактиці техніки //

Повідомлення XI Міжнародної наукової конференції "Актуальні проблеми технічного навчання в загальноосвітній школі". - Ополе, 1993. - С. 13.

34. Zastosowanie teorii systemów autonomicznych do rozwiązywania problemów występujących w procesie kształcenia, Komunikat XI Międzynarodowej Konf. Naukowej pt. Aktualne problemy kształcenia technicznego w szkolnictwie ogólnym, Opole, 1993. - s. 14.

Застосування теорії автономних систем до вирішення проблем, що з'являються в процесі навчання // Повідомлення XI Міжнародної наукової конференції "Актуальні проблеми технічного навчання в загальноосвітній школі". - Ополе, 1994. - С. 14.

35. Realizacja zasad nauczania techniki ze względu na stałe właściwości sterownicze człowieka, Materiały XII Międzynarodowej Konf. Naukowej pt. Kierunki kształcenia technicznego w szkolnictwie ogólnokształcącym, Opole, 1994.- s. 269 - 272.

Реалізація принципів викладання техніки з погляду постійних керівних властивостей людини // Матеріали XI Міжнародної наукової конференції "Актуальні проблеми технічного навчання в загальноосвітній школі". - Ополе, 1993.- С. 269-272.

36. Stałe właściwości sterownicze człowieka i ich rola w procesie kształcenia, Materiały XII Międzynarodowej Konf. Naukowej pt. Kierunki kształcenia technicznego w szkolnictwie ogólnokształcącym, Opole, 1994. - s. 273 - 276.

Постійні керівні властивості людини та їх роль у процесі навчання // Матеріали XI Міжнародної наукової конференції "Актуальні проблеми технічного навчання в загальноосвітній школі". - Ополе, 1993. - С. 273-276.

37. Wpływ zmian struktury przemysłowej na kształcenie techniczne uwzględniające problemy ekologiczne, Komunikat XIII Międzynarodowej Konf. Naukowej pt. Interdyscyplinarne problemy ekologiczne w kształceniu technicznym, Opole, 1995. - s. 33 - 34.

Вплив змін промислової структури на технічне навчання, яке враховує екологічні проблеми // Повідомлення XIII Міжнародної наукової конференції "Інтердисциплінарні екологічні проблеми в технічному навчанні". - Ополе, 1995. - С. 33-34.

38. Funkcje względnie stałych właściwości sterowniczych człowieka w procesie kształcenia, Zeszyty Naukowe WSP, Częstochowa 1996. - s.37-45.

Функції відносно постійних керівних властивостей людини у процесі навчання // Наукові зошити Вищої Педагогічної Школи. - Ченстохова, 1996. - С.37-45.

39. Wybór zawodu ze względu na stałe właściwości sterownicze człowieka, Zeszyty Naukowe WSP, Częstochowa 1996. - s.27-35.

Вибір професії з погляду постійних керівних властивостей людини // Наукові зошити Вищої Педагогічної Школи. - Ченстохова, 1996. - С.27-35.

40. Aktualizacja wiadomości i umiejętności absolwenta szkoły zawodowej w stosunku do zmian zachodzących w technice z uwzględnieniem problemów ekologicznych. Materiały XIV Międzynarodowej Konf. Naukowej pt. Inżynieria procesowa w ochronie środowiska. Opole, 1996. - s. 49-54.

Актуалізація знань та умінь випускника професійної школи відносно змін, що відбуваються у техніці з врахуванням екологічних проблем // Матеріали IV міжнародної наукової конференції "Процесорна інженерія в охороні середовища". - Ополе, 1996. - С. 49-54.

41. Inteligencja i przepływy informacyjne w aspekcie teorii systemów autonomicznych. Materiały IX Ogólnopolskiego Konwersatorium pt. Sztuczna inteligencja i systemy hybrydowe. Siedlce 1996. - s.95-100.

Інтелект та інформаційні витрати в аспекті теорії автономних систем // Матеріали ІХ Загальнопольського семінару "Штучний інтелект і гібридні системи". - Седльце, 1996. - С.95-100.

Иоланта Вильш. "Структура, содержание и функции постоянных индивидуальных качеств учащегося в системе допрофессионального обучения и воспитания".

Диссертация в виде монографии на соискание учёной степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 - профессиональная педагогика. Институт педагогики и психологии профессионального образования Академии педагогических наук Украины, Киев, 1997.

Диссертация содержит разработанную автором концепцию системного изучения личности учащегося на основе выявления, оценки и различения устойчивых индивидуальных качеств личности учащегося и качеств, свойств, черт, изменяющихся и развивающихся при педагогическом воздействии. Исходя из анализа устойчивых индивидуальных качеств учащегося, раскрыты условия и методы обеспечения индивидуализации допрофессионального обучения и воспитания, новые подходы к классификации профессий по психологическим критериям, к педагогической профконсультации, профподбору и профессиональному отбору. На основе данной концепции проведен анализ и разработана классификация причин возникновения интро- и интерперсональных конфликтов в процессе профессионального обучения и воспитания и путей их разрешения.

Iolanta Vilsh. "Structure, content and functions of pupils' individual traits in the system of pre-professional education".

Dissertation for doctorate in pedagogic sciences. Specialization 13.00.04 - "Professional Pedagogics". Institute for Pedagogics and Psychology of Vocational Training at Academy of Pedagogic Sciences of Ukraine. Kiev 1997.

In the dissertation author elaborates conception of the systematize study of pupil's personality, based on the revealing and evaluating of steady qualities and differentiations them from traits and qualities, that can be changed in the educational process.

Proceeding from analysis of steady individual qualities, autor presents methods of individualization of the process of the pre-professional education; suggests new approaches to profession's classification, based on psychological criterias; formulates pedagogic foundations for career guidance work in counselling and professional selection.

On the base of the conception presented, author have conducted the analysis of intropersonal and interpersonal conflicts in pre-professional educational process and elaborates the system for their classification and suggests methods for their resolving.

Ключові слова: автономічна система, сталі індивідуальні якості, допрофесійне навчання і виховання, інформаційні якості, енергетичні якості, динамізм системи, професійна орієнтація, профдобрі, профвідбір, конфлікт.

Підписано до друку 10.02.97р. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 1,6. Обл.-вид. арк. 1,5.
Наклад 100. Зам. 34.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-41-23, 227-12-75, 227-37-86

641 032

AB 36.946